

Droga do odbudowy populacji dorsza w Morzu Bałtyckim

Stan stad dorsza w Morzu Bałtyckim jest krytyczny. Dwie główne populacje (wschodnio- i zachodniobałtycka) osiągnęły stan krytyczny po ogromnym spadku liczebności w ciągu ostatnich dwóch dekad i nie zanoszą się na ich odbudowę. W związku z tym Międzynarodowa Rada Badań Morza (International Council for the Exploration of the Sea, ICES) od trzech lat zaleca zerową kwotę połowową dla populacji dorsza we wschodniej części Bałtyku. Zachodnie stado nie pozostaje w tyle. W ramach ostatniej próby odwrócenia tendencji spadkowej, w grudniu 2021 r. zakazano ukierunkowanych połowów obu stad dorsza i uzgodniono ograniczoną kwotę na przyłów, ale jest mało prawdopodobne, aby to rozwiązanie odbudowało populacje.

Nowy raport opublikowany przez Sekretariat Rybołówstwa (Fisheries Secretariat) pokazuje, że załamanie się populacji dorsza bałtyckiego nie było nagłym wydarzeniem, ale długotrwałym procesem spowodowanym przetłowieniem i degradacją środowiska. Dzieje się to w kluczowym momencie dla naszej planety, kiedy morza powinny być w doskonałym stanie i być bardziej odporne na zagrożenia związane ze zmianą klimatu.

Raport “The Decline of Cod in the Baltic Sea”

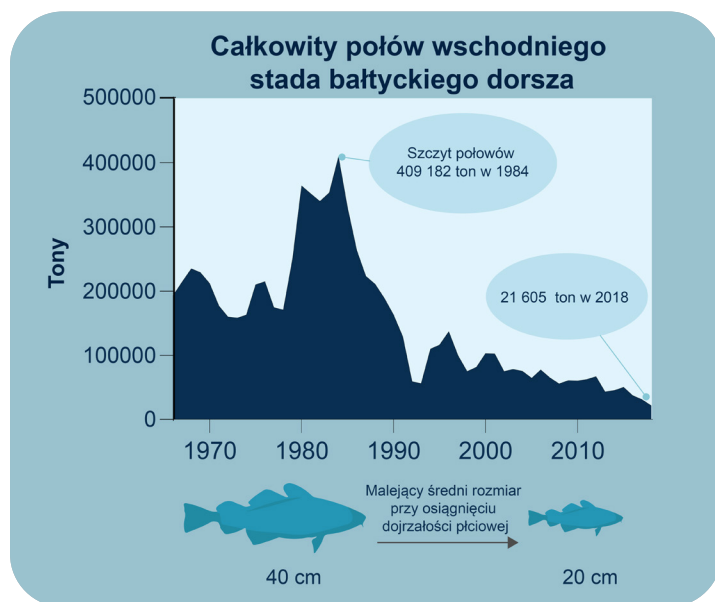
Celem raportu jest zestawienie aktualnej wiedzy i badań dotyczących stanu bałtyckiego dorsza. W oparciu o przegląd literatury naukowej, zarówno opracowań akademickich, jak i innej literatury, raport przedstawia ogólny zarys sytuacji dorsza w Morzu Bałtyckim w chwili obecnej, w tym:

- obecne cechy dorsza bałtyckiego i zmiany, jakie zaszły w obrębie tej populacji
- czynniki/problemy, które najprawdopodobniej przyczyniły się do tych zmian;
- sugerowane działania i środki, które mogą przeciwdziałać tym problemom.

W raporcie opisano również zarządzanie rybołówstwem Unii Europejskiej na Morzu Bałtyckim oraz przedstawiono zalecenia wynikające z obecnego stanu zarówno ekosystemu, jak i ram prawnych.

Biologia dorsza i czynniki stresogenne

Dorsz atlantycki (*Gadus morhua*) jest głównym drapieżnikiem, który odgrywa istotną rolę w ekosystemie Morza Bałtyckiego. Dwie populacje dorsza w Morzu Bałtyckim są przystosowane do jego trudnych warunków: niskiego zasolenia oraz niskiego, ale też zmiennego, stężenia tlenu w wodzie. Jednak w ostatnich dziesięcioleciach liczebność obu populacji drastycznie spadła i obecnie cierpią one z powodu chorób, ogólnego karłowacenia osobników w populacji (jedynie pojedyncze osobniki osiągają większe rozmiary) oraz niskiej produktywności.

Dorsz od wieków stanowił ważne źródło pożywienia dla ludzi w regionie Morza Bałtyckiego. W ostatnich czasach ta popularność stała się podstawą dochodowego przemysłu, a w latach 80. ubiegłego wieku presja połowowa przewyższyła zdolność reprodukcyjną dorsza do odtwarzania populacji, co doprowadziło do jej stopniowego wymierania. Doprowadziło to do zmiany systemu, w którym wcześniejsze połowy dorsza z ograniczonym przyłowem ryb płaskich stały się obecnie połowami ryb płaskich, w których dorsz stanowi jedynie przyłów.

Dziesiątki lat intensywnych połowów są niewątpliwie jedną z głównych przyczyn zmniejszenia się liczebności dorsza w Bałtyku, ale wiele innych antropogenicznych presji środowiskowych również odegrało tu swoją rolę. Eutrofizacja i zanieczyszczenia chemiczne zmieniły środowisko morskie, powodując powstanie dużych obszarów o niskim poziomie tlenu i martwych stref, w których prawie nie ma życia.

Oprócz kierunkowych połowów dorsza ogromne znaczenie mają także inne praktyki połowowe. Przykładowo zakrojone na szeroką skalę połowy drobnych ryb, takich jak szproty i młode śledzie, które stanowią podstawowe pożywienie dorsza, prowadzą do jego niedożywienia. Również przyłowy dorsza we wszystkich stadiach rozwojowych w połowach dennych powodują eliminację z populacji wielu młodych i dorosłych osobników.

Zmiana Klimatu

Zmiana klimatu powoduje wzrost średniej temperatury wody w morzach, wpływając na stan oceanów i żyjących w nich gatunków. Morze Bałtyckie jest płytkie, z bardzo wąskim połączeniem z oceanem, co utrudnia wymianę wód między nimi. Cechy te sprawiają, że skutki zmiany klimatu będą poważne. Sposób odżywiania i rozmnażania oraz czas tarła dorsza są powiązane z temperaturą. Zasadniczo skutki zmian klimatycznych stanowią dodatkowe obciążenie dla populacji dorsza bałtyckiego, co sprawia, że jeszcze ważniejsze staje się ograniczenie bezpośredniego wpływu człowieka na ten gatunek.

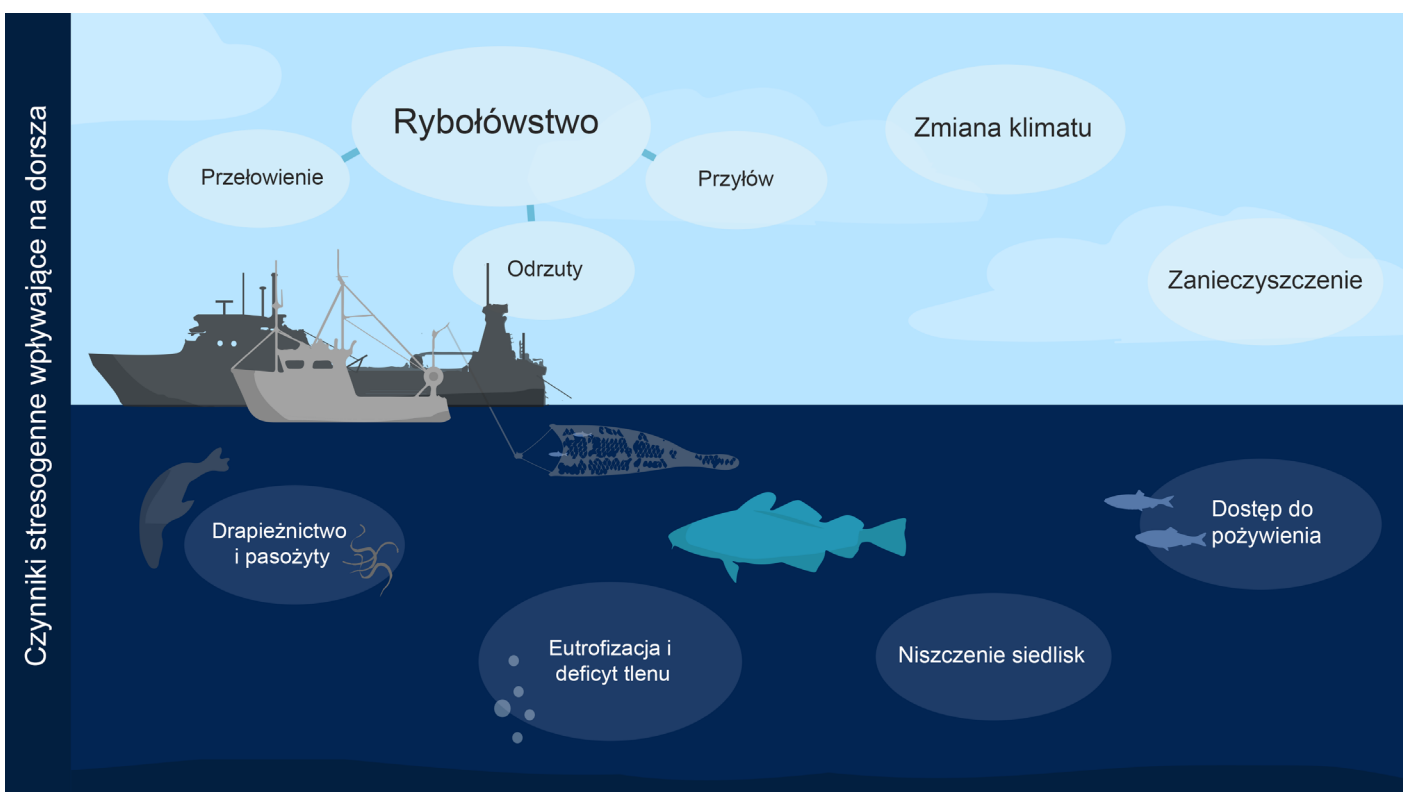
Zarządzanie rybołówstwem na Morzu Bałtyckim

Pomimo wyraźnych dowodów na istnienie zagrożenia dla wschodniego stada bałtyckiego dorsza, nadbałtyckie państwa członkowskie UE co roku od 2013 r. ustalają dla niego limity połowowe powyżej zrównoważonych poziomów zalecanych przez naukowców.

W lipcu 2019 r. zbliżające się załamanie populacji dorsza ze wschodniego bałtyckiego stada skłoniło Komisję Europejską do przyjęcia środków nadzwyczajnych w celu ratowania tej populacji. Skutkiem tego było wprowadzenie natychmiastowego zakazu wszelkich ukierunkowanych, komercyjnych połowów dorsza na większości obszaru Morza Bałtyckiego. Jednak mimo tego zdecydowanego kroku i wbrew zaleceniom naukowców, w 2020 roku rybacy otrzymali zgodę na ponowne połowy dorsza. W tym roku zezwolono na wyładunek 2 tys. ton dorsza ze wschodniego stada bałtyckiego dorsza złowionego jako przypadkowy połów (przyłów), co doprowadziło do dalszego spadku liczebności populacji. Doprowadziło to do podjęcia w październiku 2021 r. decyzji o zakazie wszelkich ukierunkowanych połowów dorsza (zarówno ze stada wschodniego, jak i zachodniego) oraz o znacznym ograniczeniu ilości dozwolonego nieuniknionego przyłowu.

Nowe ograniczenia adresują jednak tylko część problemu. Większość złowionych dorszy stanowi obecnie przyłów w przydennych połowach innych gatunków, głównie z użyciem włoków, które są możliwe przez cały rok. Aby zarządzać wszystkimi stadami w sposób zrównoważony, połowy powinny być ograniczone potrzebami najbardziej wrażliwych gatunków, a zatem wstrzymane po wyczerpaniu limitów dla danej populacji, nawet jeśli oznacza to, że "dostępna" kwota z innych stad pozostaje nie w pełni wykorzystana.

W 2015 r. wprowadzono przepisy unijne - obowiązek wyładunku - które zabraniają odrzutów dorsza powyżej kwoty połowowej. Jednak brak skutecznych mechanizmów kontroli oznacza, że niechciane dorsze są nadal wyrzucane martwe do morza. Nie przyczynia się to w żaden sposób do odbudowy populacji i poważnie osłabia zdolność naukowców do monitorowania stanu stada, ponieważ nielegalne odrzuty nie pojawiają się w danych dotyczących połowów i wyładunków, które są wykorzystywane w ich obliczeniach.

Zalecane działania

Aby pomóc w odbudowie stad dorsza w Morzu Bałtyckim, należy wdrożyć podejście ekosystemowe, które uwzględni interakcje między gatunkami w łańcuchu pokarmowym, siedliska kluczowe dla wszystkich stadiów rozwojowych dorsza oraz znaczenie ryb drapieżnych dla prawidłowego funkcjonowania ekosystemu. Na wszystkich poziomach zarządzania należy podjąć konkretne kroki w kierunku rybołówstwa o minimalnym wpływie na środowisko Morza Bałtyckiego, ochrony istotnych siedlisk, a także walki z zanieczyszczeniami i eutrofizacją.

Proponujemy podjęcie następujących kroków, aby wspomóc odbudowę stad dorsza w Morzu Bałtyckim:

Wdrożenie podejścia ekosystemowego do zarządzania rybołówstwem

1. Wdrożenie wielogatunkowego zarządzania w połowach przydennych

Obecnie większość dorsza odławia się jako przyłów w przydennych połowach ryb płaskich i innych gatunków ryb. Ustalanie limitów połowowych indywidualnie dla każdego stada - tzw. całkowitych dopuszczalnych połowów (Total Allowable Catches, TACs) - nie odzwierciedla rzeczywistości prowadzonych połowów, ponieważ połów jednego gatunku powoduje przyłów innych. W pierwszej kolejności państwa członkowskie położone nad Morzem Bałtyckim oraz Komisja Europejska powinny zwrócić się do ICES z prośbą o przedstawienie doradztwa uwzględniającego kwestie powiązań między gatunkami.

2. Dodanie wystarczającego bufora bezpieczeństwa do kwot połowowych/limitów połowowych

Kombinacja wielu antropogenicznych presji sprawia, że stada ryb w Bałtyku są bardziej narażone na nadmierną eksploatację i mają mniejsze szanse na odbudowę. Należy wziąć to pod uwagę w dyskusji na temat limitów połowowych. Propozycje TACs ze strony Komisji Europejskiej powinny uwzględniać wystarczająco duży bufor, tak, aby miały charakter zapobiegawczy i były zgodne z celami Wspólnej Polityki Rybołówstwa (WPRyB). Proponujemy, aby Komisja Europejska zwróciła się do ICES ze specjalnym wnioskiem o poradę w celu obliczenia, jak duży powinien być ten bufor.

3. Ustanawianie limitów połowów przemysłowych w oparciu o podejście ostrożnościowe oraz podejście ekosystemowe do zarządzania rybołówstwem

Ryby poławiane na paszę, takie jak szprot i śledź, stanowią podstawowe źródło pożywienia dla ryb drapieżnych, ssaków i ptaków morskich. Gatunki te są również celem połowów prowadzonych przez trawlerzy pelagiczne na bardzo dużą skalę, a po wyładunku wykorzystuje się je głównie do produkcji mączki rybnej, którą karmi się inne ryby w akwakulturze lub żywe zwierzęta. Przy ustalaniu limitów połowowych dla tych tzw. połowów przemysłowych należy wziąć pod uwagę ich rolę jako pokarmu dla innych gatunków, a także przestrzenne rozmieszczenie stad i polujących na nie drapieżników.

Stosowanie zasad zrównoważonego rybołówstwa

1. Nadanie priorytetu połowom o niskim negatywnym wpływie na środowisko morskie

Obecny system zarządzania i ustalanie limitów połowowych/kwot połowowych nie uwzględnia w wystarczającym stopniu skutków dla ekosystemu ani przyłowu w rybołówstwie. System sprzyjający połowom o niskim wpływie na środowisko morskie poprzez zapewnienie priorytetowego dostępu do możliwości połowowych właścicielom jednostek połowowych, które powodują najmniejsze szkody lub łowią w najbardziej zrównoważony sposób, przyniosłby korzyści zarówno sektorowi rybołówstwa, jak i ekosystemowi. Taka zasada została już przedstawiona w Artykule 17 WPRyB; państwa członkowskie powinny ją wdrożyć, przydzielając uprawnienia do połowów właścicielom jednostek połowowych o najmniejszym przyłowie dorsza. Z naszej analizy wynika, że polityka ta nadal nie jest w pełni realizowana, mimo że rozporządzenie w sprawie WPRyB zostało przyjęte w 2013 roku. Ważne jest, aby bałtyckie państwa członkowskie w większym stopniu korzystały z tego przepisu, z korzyścią dla wszystkich bałtyckich populacji ryb.

2. Wprowadzenie obowiązku stosowania zdalnego elektronicznego monitoringu w rybołówstwie

Zrównoważone rybołówstwo jest możliwe tylko wtedy, gdy dane o połowach są wiarygodne oraz gdy istnieje odpowiedni poziom kontroli i egzekwowania przepisów. Zdalny elektroniczny monitoring (Remote Electronic Monitoring, REM) zapewnia efektywny kosztowo sposób rozwiązania wszystkich powyższych problemów. Zwłaszcza biorąc pod uwagę udokumentowane ciągłe nielegalne wyrzucanie przyłowionego dorsza, nadszedł czas, aby w pierwszej kolejności wprowadzić ten system jako obowiązkowy we wszystkich połowach mogących mieć interakcję z dorszem na Morzu Bałtyckim.

3. Obowiązkowe środki zapewniające selektywność w celu redukcji przyłowu

W ostatnich latach poczyniono postępy w rozwoju alternatywnych narzędzi połowowych, które pomogłyby zapobiegać przyłowom dorsza, ale tylko nieliczne z tych ulepszeń są obecnie wykorzystywane przez sektor rybołówstwa. Aby zmniejszyć śmiertelność dorsza, należy wprowadzić obowiązek stosowania selektywnych narzędzi w połowach, w których potencjalnie może dochodzić do przyłowów dorsza.

Poprawa w zakresie ochrony środowiska

1. Wdrożenie Bałtyckiego Planu Działań HELCOM

Środowisko Morza Bałtyckiego jest w złym stanie z kilku powodów. Przede wszystkim z powodu eutrofizacji i niedotlenienia spowodowanych wpływami biogenów pochodzących z rolnictwa i innymi zanieczyszczeniami. Te szeroko zakrojone problemy najlepiej rozwiązywać poprzez skoordynowane działania wszystkich państw położonych nad Morzem Bałtyckim. Komisja Ochrony Środowiska Morskiego Bałtyku - znana również jako Komisja Helsińska (HELCOM) - zapewnia ramy dla regionalnej koordynacji, a wspólne działania są uzgadniane i realizowane w ramach Bałtyckiego Planu Działań (BSAP), który został zaktualizowany w 2021 roku. Wdrożenie HELCOM BSAP doprowadzi do znaczącej poprawy stanu Morza Bałtyckiego.

2. Działania na rzecz odbudowy zniszczonych ekosystemów i minimalizacji połowów włokami dennymi

Ludzie od dziesięcioleci przyczyniają się do niszczenia najważniejszych siedlisk w Morzu Bałtyckim. Połowy włokami dennymi to jedna ze szczególnie szkodliwych działalności, na którą zezwala się nawet w obszarach chronionych. Nowe prawo unijne dotyczące odbudowy ekosystemów (ang. EU restoration law) będzie okazją do zawarcia wiążących umów w tej sprawie. Wysiłki te powinny iść w parze ze stopniowym, sprawiedliwym i inkluzywnym procesem dążącym do wycofania użytkownika najbardziej niszczycielskich narzędzi połowowych.

3. Powiązanie rybołówstwa i środowiska w prawodawstwie, politykach i przy ich wdrażaniu

Mimo że prawo rybołówstwa i prawo ochrony środowiska są silnie powiązane ze sobą poprzez szereg unijnych przepisów i dyrektyw, istnieje tylko kilka przykładów państw członkowskich, które faktycznie łączą je w swoich krajowych systemach zarządzania. Ponieważ jednak państwa członkowskie są prawnie zobowiązane do przestrzegania prawa unijnego, nie można dłużej zwlekać z wdrażaniem podejścia ekosystemowego do zarządzania rybołówstwem na poziomie krajowym. Aby to osiągnąć, konieczna jest pełna integracja polityki rybołówstwa i polityki ochrony środowiska na poziomie krajowym, a także w organizacjach międzyrządowych, takich jak HELCOM i Baltfish.

Dorsz odgrywa zasadniczą rolę w ekosystemie Bałtyku i odgrywa kluczową rolę w poprawie stanu Morza Bałtyckiego. Mimo że obecny stan dorsza bałtyckiego jest najgorszy w historii, jego odbudowa jest możliwa, jeśli już teraz zostaną podjęte kroki zmierzające do odwrócenia tendencji spadkowej. Obowiązkiem krajów nadbałtyckich, Komisji Europejskiej i wszystkich zainteresowanych stron jest wspieranie tych wysiłków i doprowadzenie do powrotu dorsza.

Pełen raport znajduje się pod linkiem:
www.fishsec.org/returnofthecod/

Raport został przygotowany przez organizację Fisheries Secretariat w ramach projektu Powrót Dorsza (ang. Return of the Cod). Projekt poświęcony jest stworzeniu warunków do odbudowy populacji dorsza w Morzu Bałtyckim.

